

สิทธิการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกัน

ศิริชนก วิริยเกื้อกูล

นิติกรชำนาญการ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ

ในวันที่ 9 สิงหาคม 2555 คู่รักชายรักชายคู่หนึ่งตั้งใจเดินทางไปจดทะเบียนสมรส ณ ที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่ แต่ทั้งสองคนถูกปฏิเสธจากนายทะเบียน ไม่อนุญาตให้พวกเขาทั้งสองจดทะเบียนสมรส ทั้งสองร้องเรียนต่อคณะกรรมการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร โดยระบุว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับพวกเขาทั้งสองถือเป็นการละเมิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ผลที่ตามมาคือคณะกรรมการชุดดังกล่าวร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้ยกร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ขึ้น (กฤษฎีกา ศุภวารวณะกุล, 2560) โดยระบุหลักการและเหตุผลว่า “คู่ชีวิตเพศเดียวกันจำนวนมากที่ใช้ชีวิตร่วมกันดังครอบครัวทั่วไป แต่สถานภาพของคู่ชีวิตดังกล่าวไม่มีกฎหมายรับรองไว้ จึงทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทั้งในเรื่องสิทธิและหน้าที่อันพึงมีพึงได้ ซึ่งขัดกับหลักการสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และตามหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สมควรให้มีกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและรับรองการจดทะเบียนคู่ชีวิตเพศเดียวกัน” ซึ่งสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว (ร่างพ.ร.บ. คู่ชีวิต ทดแทนการจดทะเบียนสมรส, 2556) มีดังนี้

- 1) คู่ชีวิต หมายถึง บุคคลสองคนที่จดทะเบียนกันตามพระราชบัญญัตินี้
- 2) การจดทะเบียนจะทำได้ต่อเมื่อบุคคลทั้งสองบรรลุนิติภาวะแล้ว (ตามกฎหมายปัจจุบัน การบรรลุนิติภาวะคืออายุ 20 ปีบริบูรณ์ หรือจดทะเบียนสมรสกัน)
- 3) บุคคลใดที่จดทะเบียนสมรสอยู่แล้ว มาจดทะเบียนคู่ชีวิต หรือจดทะเบียนคู่ชีวิตอยู่แล้ว ไปจดทะเบียนสมรส การจดทะเบียนครั้งหลังถือเป็นโมฆะ
- 4) คู่ชีวิตตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือเสมือนอยู่ในฐานะคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย
- 5) คู่ชีวิตอาจเลือกใช้นามสกุลของอีกฝ่ายได้
- 6) ในเรื่องทรัพย์สิน ให้นำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว หมวด 4 ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยามาใช้บังคับ (สิทธิในการจัดการทรัพย์สินเหมือนกับคู่สามีภรรยาที่จดทะเบียนสมรสกัน)
- 7) ในเรื่องมรดก ให้นำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 มรดก มาใช้บังคับ (คู่ชีวิตมีสิทธิรับมรดกเช่นเดียวกับคู่สามีภรรยาที่จดทะเบียนสมรสกัน)
- 8) คู่ชีวิตมีสิทธิต่าง ๆ ในฐานะคนในครอบครัว เช่น เป็นผู้เสียหายนประเภทจัดการแทนในคดีอาญา เป็นบุคคลในครอบครัวตามกฎหมายความรุนแรงในครอบครัว เป็นผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์หากคู่ชีวิตถูกสั่งให้เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เสมือนไร้ความสามารถ

สถานการณ์ในต่างประเทศ

ศาลฎีกาของไต้หวันมีคำวินิจฉัยว่า กฎหมายปัจจุบันที่ห้ามการสมรสระหว่างคนเพศเดียวกันขัดต่อรัฐธรรมนูญ ถือเป็นคำพิพากษาที่จะเปิดทางให้ไต้หวันเป็นชาติแรกในเอเชียที่ให้การสมรสระหว่างคู่รักเพศเดียวกันเป็นสิ่งถูกกฎหมาย ผู้พิพากษาศาลฎีกาไต้หวันตัดสินว่า กฎหมายปัจจุบันที่ห้ามคู่รักเพศเดียวกันแต่งงานกันนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญและละเมิดสิทธิในความเสมอภาคของพลเมือง คำพิพากษารั้งนี้ทำให้รัฐสภาไต้หวันมีเวลา 2 ปี ในการแก้ไขกฎหมายปัจจุบัน หรือผ่านกฎหมายใหม่เพื่อรับรองการสมรสของคู่รักเพศเดียวกัน แต่หากไม่สามารถทำตามกรอบเวลา 2 ปีได้ คู่รักเพศเดียวกันก็จะสามารถจดทะเบียนสมรสกันได้ โดยยึดคำวินิจฉัยของศาลในครั้งนี้ (ศาลไต้หวันชี้กฎหมายห้ามคนเพศเดียวกันแต่งงานกันขัดรัฐธรรมนูญ, 2560)

ประเทศแคนาดา มีกฎหมายแพ่งว่าด้วยการสมรส ชื่อว่า Civil Marriage Act (S.C. 2005, c. 33) ซึ่งเป็นการกำหนดสิทธิหน้าที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่สมรสกัน และรับรองสิทธิความเท่าเทียมกันทางกฎหมายระหว่างคู่สมรสต่างเพศหรือคู่สมรสเพศเดียวกัน โดยกฎหมายดังกล่าวใช้คำว่าบุคคล (person) แทนการใช้คำว่าชายหญิงหรือสามีภรรยา ซึ่งหมายความว่าทุกคนอยู่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายเดียวกัน โดยกฎหมายฉบับดังกล่าว มีรายละเอียดสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. ห้ามบุคคลอายุต่ำกว่า 16 ปีทำการสมรส
2. การสมรสจะสิ้นสุดลงด้วยเหตุหย่า การตาย หรือโดยคำสั่งศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ
3. บทบัญญัติเกี่ยวกับองค์กรทางศาสนา กฎหมายฉบับนี้ได้ตระหนักว่า การให้บุคคลเพศเดียวกันสมรสกันได้เป็นการแตกต่างจากความเชื่อทางศาสนาในบางศาสนาอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น กฎหมายฉบับนี้จึงได้รับรองสิทธิไว้อีกชั้นหนึ่ง โดยกำหนดว่า ห้ามบุคคลหรือองค์กรใดกระทำการอันเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมาย และต้องเคารพสิทธิในการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกันเฉกเช่นเดียวกับการเคารพในสิทธิการสมรสระหว่างชายและหญิง
4. การสมรสไม่เป็นโมฆะหรือโมฆียะเพราะเหตุแต่เพียงว่าคู่สมรสเป็นบุคคลเพศเดียวกัน

บทเรียนจากประเทศแคนาดานั้นพบข้อเท็จจริงว่า การรับรองการแต่งงานโดยนิตินัยของเพศเดียวกันทำให้ทุกภาคส่วนในสังคม รวมถึงประชาชนทั่วไปต้องปฏิบัติต่อคู่รักร่วมเพศอย่างเท่าเทียมกับคู่สมรสชายหญิงทุกประการโดยไม่มีข้อยกเว้น เช่น โบสถ์ในแคนาดาไม่มีสิทธิ์ปฏิเสธที่จะทำพิธีให้คู่เกย์หรือเลสเบียน รวมถึงไม่สามารถเผยแพร่คำสอนในเชิงดูหมิ่นหรือต่อต้านรักร่วมเพศได้ ซึ่งทำให้กลุ่มบาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิกและกลุ่มเคร่งศาสนาที่ยังคงแสดงจุดยืนคัดค้านเรื่องนี้ ออกมาโจมตีว่าเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของพวกเขาอย่างรุนแรง โดยในระยะหลายปีมานี้มีบาทหลวงที่ถูกดำเนินคดีจากการเทศนาในเชิงต่อต้านรักร่วมเพศมาแล้วหลายคน อีกประเด็นที่กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่สังคมแคนาดากำลังถกเถียงกันมาก ก็คือการเปลี่ยนแปลงนิยามของครอบครัวและการแต่งงาน อันเป็นผลมาจากการยอมรับคู่สมรสเพศเดียวกัน โดยการทำให้ลายกรอบนิยามของการแต่งงานในฐานะการผูกสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง ให้เปิดกว้างกลายเป็นเพียงการบรรลุเป้าหมายในการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ ทำให้มีชาวแคนาดาบางกลุ่มเรียกร้องให้การแต่งงานเปิดกว้างมากขึ้นจนครอบคลุมถึงการมีสามี หรือภรรยาที่ละหลาย ๆ คน หรือ Polygamy โดย

ให้เหตุผลว่าในเมื่อการแต่งงานระหว่างเพศเดียวกันซึ่งผิดหลักศาสนาคริสต์เกิดขึ้นได้ การมีสามีหรือภรรยาที่ละหลาย ๆ คน ซึ่งผิดหลักศาสนาคริสต์ไม่ต่างกันก็จะต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายได้เช่นเดียวกัน บทเรียนจากแคนาดาสะท้อนความจริงที่ว่า การอนุญาตให้มีการแต่งงานระหว่างเพศเดียวกันตามกฎหมาย ไม่ได้ส่งผลต่อเพียงกลุ่มรักร่วมเพศเท่านั้น แต่ยังสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลทั้งทางวัฒนธรรมตลอดจนวิถีชีวิตทั่วไปของคนทั้งประเทศ จึงเป็นเรื่องที่คงต้องมีการเตรียมการรับมืออย่างจริงจัง หากจะมีการเปลี่ยนแปลงในทำนองเดียวกันนี้กับประเทศไทย (บทเรียนจากแคนาดา 10 ปีหลังอนุญาตแต่งงานเพศเดียวกัน, 2556)

หากมองว่าสิทธิในการสมรสของบุคคลเป็นสิทธิซึ่งทุกคนควรมีความเท่าเทียมกันอย่างไม่เลือกปฏิบัติ และมีสิทธิที่จะเลือกดำรงชีวิตการสมรสกับคู่สมรสไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตาม กรณีดังกล่าวแม้จะเป็นสิ่งใหม่ ของสังคมไทยและยากที่จะยอมรับได้สำหรับบุคคลบางกลุ่ม แต่เมื่อได้พิจารณากรณีศึกษาควินิจัยของ ศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 ลงวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2546 เรื่องผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาขอให้ ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 198 กรณีพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาได้ยื่นคำร้องพร้อมความเห็นลงวันที่ 26 กรกฎาคม 2544 ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญ พิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 198 ว่าพระราชบัญญัติ ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ซึ่งบัญญัติว่าหญิงมีสามีให้ใช้ชื่อสกุลของสามีมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 หรือไม่ กรณีดังกล่าวนี้ศาลรัฐธรรมนูญ ได้วินิจฉัยว่าบทบัญญัติมาตรา 12 ดังกล่าวมีลักษณะเป็นบทบังคับให้หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามีเท่านั้น อันเป็นการลิดรอนสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามีทำให้ชายและหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน เกิดความ ไม่เสมอภาคกันทางกฎหมายด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศและสถานะของบุคคล อีกทั้งเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรม เนื่องจากการบังคับให้หญิงมีสามีใช้ชื่อสกุลของสามีเพียงฝ่ายเดียวโดยใช้สถานะการสมรสนั้น มิได้เป็นเหตุผลในเรื่องความแตกต่างทางกายภาพ หรือภาระหน้าที่ระหว่างชายและหญิงที่มีผลมาจาก ความแตกต่างทางเพศจนทำให้ต้องมีการเลือกปฏิบัติให้แตกต่างกันพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 จึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญเพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 เป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 6 (อวีการัตน์ นิยมไทย, 2553) ดังนั้น ก็มีความเป็นไปได้ว่าการห้ามบุคคลเพศเดียวกันสมรสกันอาจขัดแย้ง ต่อสิทธิตามรัฐธรรมนูญเช่นกัน อย่างไรก็ตามมีนักกฎหมายบางกลุ่มมองว่า การสมรสนั้นไม่ใช่สิทธิแต่เป็น เอกสิทธิ์ (Privilege) การที่บุคคลจะมีเอกสิทธิ์อย่างหนึ่งอย่างใด บุคคลนั้นต้องทำประโยชน์บางอย่างให้แก่ สังคมหรือรัฐ ในกรณีของการแต่งงาน นักกฎหมายที่ไม่เห็นด้วยกับการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกันเห็นว่า การมอบสิทธิประโยชน์ให้เฉพาะแก่คู่รักต่างเพศ เพราะคู่รักต่างเพศเท่านั้นที่อาจมีบุตรเพื่อเพิ่มประชากร ให้กับสังคมได้ คู่รักเพศเดียวกันมีบุตรด้วยกันไม่ได้ จึงไม่ควรได้สิทธิประโยชน์นี้ (สิทธิการสมรสของคน เพศเดียวกัน, 2558)

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 27 กำหนดว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้” ในปัจจุบันแม้จะมีความพยายามที่จะยกร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ขึ้น แต่การแยกใช้กฎหมายต่างหากจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการสมรสก็อาจเป็นการเลือกปฏิบัติได้เช่นกัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงเสนอว่าหากประเทศไทยมีความพร้อมที่จะให้บุคคลเพศเดียวกันสมรสและมีสิทธิทางกฎหมายเท่าเทียมกับชายหญิงที่สมรสกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็สามารถทำได้โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยการเปลี่ยนถ้อยคำจากคำว่า ชายหญิงหรือคำว่าสามีภริยา เป็นคำว่า “บุคคล”

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ. 2557 จนกระทั่งต่อมาใน พ.ศ. 2559 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ก็ได้สานต่อการดำเนินการ โดยมีการพิจารณาศึกษาและปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในระหว่างขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล. (2560). ร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิต ฉบับกรมคุ้มครองสิทธิ เมื่อรักเรา (ศักดิ์ศรี) ไม่เท่ากัน. สืบค้น 24 มกราคม 2561 จาก <https://prachatai.com/journal/2017/06/71823>

บทเรียนจากแคนาดา 10 ปีหลังอนุญาตแต่งงานเพศเดียวกัน. (14 กุมภาพันธ์ 2556). สืบค้น 24 มกราคม 2561 จาก <https://www.voicetv.co.th/read/63187>

ร่างพ.ร.บ.คู่ชีวิต ทดแทนการจดทะเบียนสมรส. (23 มกราคม 2556). สืบค้น 24 มกราคม 2561 จาก <https://ilaw.or.th/node/1821>

สิทธิการสมรสของคนเพศเดียวกัน. (2558). สืบค้น 24 มกราคม 2561 จาก <https://ar-ar.facebook.com/notes/pakawat-hemrachatanant/สิทธิการสมรสของคนเพศเดียวกัน/996185267079829/>

ศาลได้หวั่นชี้กฎหมายห้ามคนเพศเดียวกันแต่งงานกันขัดรัฐธรรมนูญ. (24 พฤษภาคม 2561).

สืบค้น 24 มกราคม 2561 จาก <http://www.bbc.com/thai/international-40030877>

อวิการัตน์ นิยมไทย. (2553). สิทธิในการเลือกใช้ชีวิตและคำนำหน้านามของหญิงซึ่งสมรสแล้ว.

สืบค้น 24 มกราคม 2561 จาก <http://www.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCKeditor/upload/Image/b/reform/reform15.pdf>

ภาษาต่างประเทศ

Government of Canada. (2017). *Civil Marriage Act*. Retrieved January 16, 2018 from <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-31.5/page-1.html>